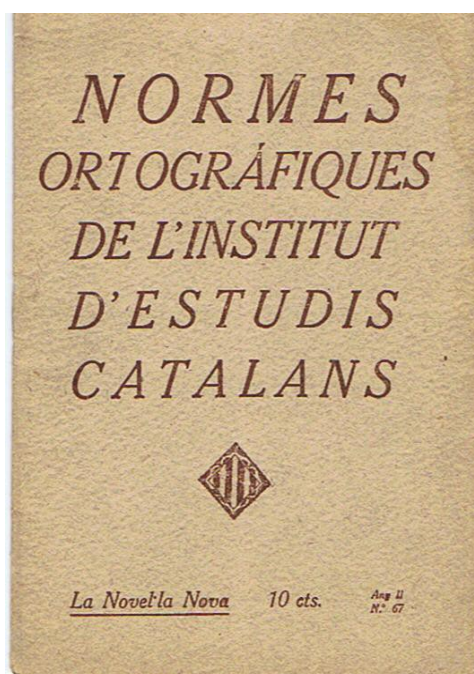

1913-2013: cent anys de codificació de la llengua catalana

Eva Florit Pons
Servei de Política Lingüística
i Cultura Popular

Enguany s'han celebrat cent anys d'un dels acords més importants a què es pot arribar respecte d'una llengua: la seva codificació, és a dir fixar de forma clara i inequívoca com s'han d'escriure les paraules. El llenguatge escrit és un codi i com qualsevol codi parteix d'una convenció, d'un acord sobre com s'han de fer les coses per anar tothom en la mateixa direcció.

Abans del 1913, no existien en català unes normes ortogràfiques comunament acceptades, així com tampoc no hi havia una gramàtica oficial, la qual encara va estar un poc més a arribar, el 1918, ni un diccionari normatiu (1932), amb el qual es completava la tríada per confeir una llengua estandarditzada.

Les Normes ortogràfiques van ser aprovades pels membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el 24 de gener de 1913.

I per què és necessària una llengua estàndard? Entre altres coses, per donar seguretat als parlants. Si un parlant té diversos models de llengua no sabrà quin és el millor ni quin ha de triar, no se sentirà segur ni còmode. I també, naturalment, perquè ens entenguem. Vegem com era l'ortografia del català abans de la promulgació de les normes (transcrivim fragments de textos menorquins a partir de mitjan segle XV, que és quan hi comença a haver preocupació per fer diccionaris i gramàtiques de les llengües vulgars europees):

Senyor molt noble: cové a a mossèn ffrancesch Burgues, cavaller e procurador del magniffich mossèn Jofre d'Ortaffà, governador de Manorcha, continuar sa instància e requestes a vostra noblesa e a vostra assessor presentades [...] (1457).¹

¹ Rosselló i Vaquer, Ramon. *Aportació documental a la història de Menorca. El segle XV*. Consell Insular de Menorca, 1982.

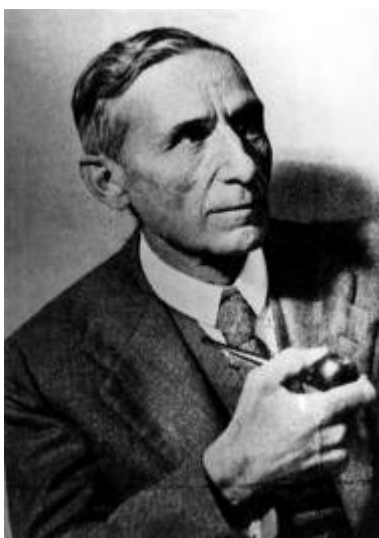
E són stats tots los affogats del dit terme del Mercadal y Castell de Sancta Àgueda segons en dita cèdola apar cent quoranta sinch. Dels quals los cent trenta hu son stats pegadors (1548).²

Principis Generals de la Llèngua Menorquina. Ô Mòdo fácil d'aprender de lligir, parlar y escriurer aquesta llèngua. Obra útil â qualsevól qui vulguie aprender per règlas el módo de parlar y d'escriurer en Menorquí; puisqu'el conduhirá per gráus desde l'Alfabèt, al conèxement de las règlas de la Pronúncia, de la Gramática y de l'Ortografia (Antoni Febrer i Cardona, 1804).³

El nombre de missatges de que se valen los amitgers per el cultíu de tota possessió, dependex, en part, de los medis que tenen per llogarlos; no obstant, se pod calcular que tenen un lleurador per cada 10 cuarteras que se sembran [...] (Juli Soler i Siquier, 1857).⁴

Jo l'he vista arrenconada/la filosa, preparada/encara amb un flòc de lli./ i en lo fus una filada/ d'una tasca comensada/dins un sigle que fini (Àngel Ruiz i Pablo, "Poesies", 1911).⁵

Avuy que dins Menorca hi ha encara tan poch delit en escriure la llengua nativa y tants ne sentim que mos censuran diguent que en castellá es periodich sería mes llegit, mos complauem també en recuhi els mots de coratge que pesrones aimants de Mitjorn y de Menorca mos envian (1912).⁶

Pompeu Fabra, artífex de la codificació del català

De fet, ja a principi del segle XIX el menorquí Antoni Febrer i Cardona es queixava de la falta de regularització de la llengua catalana, per això, des de Menorca estant, el 1804, publica una gramàtica. En aquest sentit, volem destacar que els *Principis generals de la llengua menorquina* de Febrer i Cardona són anteriors a les gramàtiques clàssiques catalanes més conegudes, com la de Josep Pau Ballot i Torres⁷ o Antoni de Bofarull.⁸

Es pód assegurar en general que ningú sáb la Llengua Menorquina per principis; y no es d'admirar si considerám el póc gust ô la negligència qu'hán tengud ab axó nóstros antepassads. Y en efècte, todas las reglas que seguexen aquells qui pretènen més de sebrer, es reduhexen â algunas observacions particulárs que cáde quál se fòrma segòns la sèua opiniò ô el sèu capritxo. Aquells qui sáben el llatí, creuen parlar y escriurer bè en la nóstra

2 Rosselló i Vaquer, Ramon. *El fogatge de Menorca de 1545. Nòmina dels habitants de l'illa a l'inici de l'edat moderna*. Consell Insular de Menorca, 1983.

3 Febrer i Cardona, Antoni. "Principis generals de la llengua menorquina". *Obres gramaticals, I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004, p. 39.

4 Soler i Siquier, Juli. *Exposició de l'estat actual de l'agricultura a l'illa de Menorca*. Edició facsímil. Consell Insular de Menorca, 2002.

5 *Pàgina Menorquina de El Bien Público*. Edició facsímil patrocinada per l'Ateneu de Maó. Maó: Editorial Menorca, 1981.

6 *Llum Nova*, 7. 21 de setembre de 1912. Edició facsímil a cura de Miquel Àngel Marquès Sintes i Antoni Lluís Moll Benejam. Es Migjorn Gran: Ajuntament des Migjorn Gran, 2001.

7 *Gramatica y apología de la llengua cathalana*. Barcelona: Estampa de Joan Francisco Piferrer, 1814.

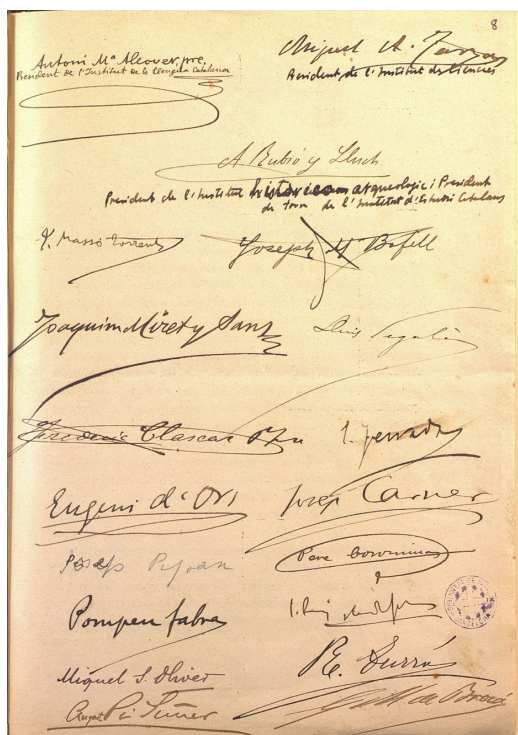
8 *Gramatica de la Lengua Catalana*. Barcelona: Espasa Hermanos, Editores, 1867.

llengua, seguint l'origèn llatí en la pronúncia y ortografia de las paráulas y en la construcció de las règlas pròpies de la llengua llatina. Aquells qui sáben el francès; vólen que s'hágie de seguir el sèu accènt y la sèua construcció. Aquells qui sáben l'españól ò l'italiá, úsan també de cèrtes construccions y cèrts módos de parlar pròpis â n'aquestas llènguas; de módo que son tánts y tan vários els módos de parlar y escriurer en la nóstra llèngua, qu'es podría assegurar que d'entre déu escrits de diferènts persónes, no s'en trobarían dos d'el matèx tenòr.⁹

Anys més tard, el 1892, Jaume Ferrer i Parpal, en un article titulat “El dialécte menorquí”, també es queixa de la falta d'unitat de l'ortografia menorquina, però a diferència de Febrer i Cardona, que fa una proposta que ell mateix diu que és extensible als altres parlars catalans (“Es dóns no únicament per els Menorquins, sinò també per els Mallorquins, Cataláns y Valencians, que jó hè treballad aquesta Gramática”),¹⁰ la proposta ortogràfica de Ferrer i Parpal és, en paraules d'Àngel Mifsud, ultrafonetista i amb voluntat dialectal:

Però Menorque, qui es die méns pensad pudrien venir e pendrerlê es risis, ets inglesus ò còlcú altri, còm ha sutseíd altres vegades, que dirien y penserien de nòltrus es conquistedós, si mus trubasin en un llenguatge desurguenisad i sense réggles gremeticals bén estebblértes?¹¹

Així, en una societat moderna i avançada l'estandardització és necessària perquè no regni el caos. Algú s'imagina què passaria si cada fabricant fes els endolls de la manera que més li plagués. Doncs sí, que no hi hauria manera de fer servir cap aparell elèctric o bé ens gastariem un dineral en adaptadors. No seria còmode ni eficient. I el mateix passa amb les llengües, no seria acceptable, posem per cas, que les publicacions del Consell sortissin amb ortografies diverses depenent del departament que les publicava o fins i tot de la persona que les redactava. Qualsevol llengua que vulgui ser moderna, funcional, apta per a qualsevol ús, ha de tenir un estàndard acceptat pels seus parlants. I aquest és precisament l'edifici que es va començar a bastir el 1913 amb la promulgació per part de l'Institut d'Estudis Catalans de les normes ortogràfiques de la llengua catalana.

Signatures dels membres de l'IEC que van aprovar les Normes

9 Febrer i Cardona, Antoni. *Op. cit.*, p. 42.

10 Febrer i Cardona, Antoni. *Op. cit.*, p. 44.

11 Mifsud Ciscar, Àngel. “La proposta lingüística de J. Ferrer i Parpal: un tren en via morta a la Menorca del XIX”, a *Randa*, 45. *Cultura a la Menorca dels segles XIX i XX*. Barcelona: Curial, 2000, p. 116.

En realitat, des de l'òptica actual, les normes, vint-i-quatre en total, són ben senzilles. Tot seguit les presentam resumides:

1. Ortografia dels plurals de noms en *-a* i de les terminacions verbals en *-s*, *-n*, *-m* i *-u* dels temps en què la tercera persona del singular acaba en *-a*.
2. S'escriurà *g* i no *j* davant de *e*, *i*.
3. Ortografia de la *hac*.
4. Els nexes grecollatins *ph*, *th*, *ch* i *rh* seran reemplaçats per *f*, *t*, *c* o *qu* i *r*.
5. La *i* asil·làbica darrere de vocal no s'escriurà *y* sinó *i*. Regles de la dièresi.
6. La partícula copulativa provinent de la conjunció llatina *et* serà *i*, no *y*.
7. Ortografia de la *ela* geminada.
8. Ortografia de *m* i *n* interiors davant de consonant.
9. La preposició provinent d'*apud* s'escriurà *amb*.
10. Ortografia de *q* davant de *u* asil·làbica.
11. Ortografia de *s* o *ss*.
12. Ortografia de la *ç*.
13. Ortografia de la *x*.
14. Ortografia de *g*, *d*, *b/c*, *t*, *p* finals.
15. Ortografia de *tx* a final de paraula.
16. Regles d'accentuació.
17. Regles d'apostrofació davant vocal o *h*.
18. S'admeten les formes sil·làbiques *em*, *et*, *es*, etc. al costat de les formes sil·làbiques tradicionals *me*, *te*, *se*, etc.
19. Regles d'apostrofació de pronoms febles.
20. Són invariables els dos mots àtons *hi* i *ho*.
21. Forma i combinacions del pronom de tercera persona *li*.
22. No s'admeten les formes *els-e*, *ens-e*, etc., ni *an-e*, *amb-e*.
23. Se separarà mitjançant un guionet el verb dels pronoms àtons afixats.
24. No s'escriurà *pera* sinó *per a*.

Així, davant les tendències medievalitzants de les gramàtiques precedents (que havien perpetuat grafies com *heroych*) i de la introducció de grafies castellanitzants (per ex. plurals en *-as*), Pompeu Fabra i els homes de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans fan una proposta que pretén posar el català al mateix nivell que les llengües europees modernes. Volen un estàndard genuí i universal alhora, unitari des d'un punt de vista intern però basat en criteris de composicionalitat a partir de totes les variants geogràfiques de la llengua catalana perquè tots els territoris que la parlen el puguin adoptar.

De fet, en el procés d'elaboració de les normes, tot i que la proposta partia Fabra, hi participaren dos mallorquins: Antoni Maria Alcover i Miquel dels Sants Oliver. Vegem què en diu al respecte mossèn Alcover:

El benemèrit Institut d'Estudis Catalans ha acordades i publicades unes Normes Ortogràfiques per les seues nombroses publicacions, per que aquestes surtin amb la meteixa ortografia. No ha duita mai l'Institut l'idea d'imposar a negú tals Normes; pero li seràn molt bons doblers el que tots els escriptors catalans i totes les entitats editorials catalanes les acceptin i les observin, porque així s'acabarà l'anarquia esglaiadora que reina dins el camp de les Lletres Catalanes en materia d'ortografia (CDLV VII, 1912-1913, p. 311).¹²

A més a més, hi ha una progressiva adaptació de les normes a les particularitats de cada territori, que en el cas del País Valencià desemboca en les Normes de Castelló, el 1932, i en el cas de les Illes Balears en la *Gramàtica catalana especialment referida a les Illes Balears*, de Francesc de Borja Moll, del 1968, tot i que en realitat el mateix Moll ja havia editat l'any 1931 la seva *Ortografia mallorquina*, redactada segons les normes de l'Institut d'Estudis Catalans.

12 *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, digitalitzat a <<http://alcover.iec.cat/>>.

Centany's 2013 Normes ortogràfiques

L'IEC ha habilitat el web <normesortografiques.espais.iec.cat> amb materials referits al centenari de les Normes ortogràfiques.

Les Normes ortogràfiques

La llengua catalana, que conta en l'antigor amb altres valors i que en son renouament de poc més de mitjà segle en aquesta banda ha pres tanta volada que té avuy una literatura estudiada en tot el món, se trobava falta de l'unitat ortogràfica, que dona prestigi a les altres llengües. Éssent Catalunya una antiga nacionalitat, avuy junyida al Estat Espanyol el qual ha fet prevaler oficialment per tota la llengua castellana, fins ara no ha tregut com aquesta una Acadèmia que se cuidés de *selectar, fixar i donar esplendor* al seu idioma, cada empresa editorial, cada impremta, cada periòdic, cada literat i fins cada escriptor, tenia adoptat el sistema ortogràfic que creia més convenient, essent la causa aquesta anarquia imperant, de que molta de catalana no progressés gust en escriure sa pròpia llengua.

Éra necessari, per l'evolució i expansió de la llengua, crear un organisme que dictés regles, que donés rectes disposicions, encaminades a unificar l'ortografia, confeccionar la gramàtica i formar el diccionari general.

Ide, la beneèrta Diputació Provincial de Barcelona, va crear a n'aquest l'Institut de Estudis Catalans, el qual té l'alta missió de dir a cap les obres essentals. A n'aquesta tasca l'ha començada ja, així es que després de llarg estudi i no curtes discussions entre els prestigiosos membres de tal entitat ha publicat ja Normes ortogràfiques que tendeixen a unificar l'idioma català.

L'Institut, no té la força imperiosa d'un Estat que pot imposar oficialment a tots els subdites les normes que dicta; i així nosaltres creim que, sumison al manament d'aquests bons mestres, i mirant solament lo molt que guanyaria la llengua en que tothom les adoptés, per patriotisme ni manca, nos devem obligar espontàniament, tots els qui de con estimem lo nostre idioma, a acatar tal disposició i adoptar sense discussions, resultatment, unànimament aquestes normes.

Llum Nova desde avuy comença a escriure-h segons elles, si bé se mos hauria de pedonar en els primers nombres les faltes en que incorguem que seria moltes, però involuntàries. Y essent Llum Nova l'únic periòdic que dins Menorca se publica en llengua catalana no se limitarà a desaparèixer resoltament, sino que començarà ja avuy, les publicacions totes, perquè s'en paguin aprofitat el major nombre de menorca que sia possible. Cimentem, idó, avuy per posar les signades:

I.
No s'escriurà amb *e* sinó amb *i* la terminació del plural dels noms en *a* i les terminacions verbals en *a*, *u*, *u*, *u*. D'aquella temps en que la tercera persona del singular acaba en *a*; així, tot escriviat-se *taula, forca, forçiga, forca, torens, etc.*, amb *a*, s'escriurà en el plural, *taules, forques, forques, torrens, etc.* amb *e* tot escrivint-se *penes, trenca, prepa, siga, etc.* amb *e* s'escriurà *penes, penes, trenques, trenques, prepaes, prepaes, sigues, sigues, etc.* amb *e*; tot escrivint-se *penases, dormia, foria, etc.* amb *e* s'escriurà *penases, penases, dormien, dormien, forien, etc.* amb *e*.

II.
S'escriurà *g* i no *j* davant de *e* i. Ex. *genira, genira, geografia, gerani, ginobreda, girada, març, niguan, gualdriga, aserigla, mangra, megrisol* (en que la lletra *g* representa el mateix so que la lletra *j* en *jaqui, jove, jura, gorja, menja, menja, jofia*); *avençats, metje, raldige, mitgen, vialgin* en que les lletres representen el mateix so que les lletres *ij* en *lleja, llejor, viaja, viajar*).

Excepció: S'escriurà *j* davant de *e*; en els mots *jerarquía, jerarquia, jurar*, (forma secundària de *jaure*), *majestat*, en els nexos *jecc-* i *jecc* Ex: *objecció, projectió, objecte, adjectiu, conjectura, insecter, trajectoria* i en alguns noms propis com *Jerús, Jerusalem, Jeronims, Jeroni*.

III.
Dins l'ortografia catalana, trobem usades: I. Una *h* etimològica, à que correspon a un *h* llatí o a un esperit aspre grec. Ex: *home, Alpbates*; II Una *h* signe rememoria d'una consonant des-

Llum Nova va ser la primera publicació periòdica de Menorca que s'afanyà a adoptar i difondre les Normes de l'Institut.

En resum, doncs, fa només cent anys que la societat catalana va prendre un acord tan bàsic i transcendent alhora com fixar l'ortografia de la seva llengua, un acord que ha estat imprescindible per assegurar al català un lloc entre les llengües europees de cultura i que avui està plenament assumit i acceptat per tothom qui ha volgut fer de la llengua catalana la seva eina d'expressió.